

VÉGHSEŐ TAMÁS

Dudás Miklós hajdúdorogi megyéspüspök svájci gyógykezelése (1957–1958) a szentszéki levéltárak forrásainak tükrében

A II. világháború után kialakuló kommunista állampárti rendszerben a magyar görögkatolikus egyház a római katolikus egyház sorsában osztozott. Bár 1948-ban születtek tervek felszámolására,¹ a görögkatolikus egyház Magyarországon végül megmaradhatott. Dudás Miklós (1902–1972) hajdúdorogi megyéspüspök, aki 1946-tól a Miskolci Apostoli Exarchátus kormányzója is volt, a Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjaként az Állami Egyházügyi Hivatallal, a papi békemozgalommal és az állambiztonsági ügynökökkel folytatott szüntelen küzdelem tekintetében nem különbözött római katolikus püspöktársaitól. Az ötvenes-hatvanas években Nyíregyházán is ugyanolyan állampárti forgatókönyvek szerint épültek fel a konfliktusok, születtek kikényszerített döntések és megalázó kompromisszumok, mint más katolikus püspöki székhelyeken. Dudás püspök egyházkormányzatában viszont volt egy olyan esemény, ami a korszakban ritkaságszámba menő sajátosság volt.

Dudás püspök 1944 januárjától – Sztojka Sándor munkácsi püspök váratlan halálát követően – kilenc hónapig munkácsi apostoli kormányzóként is működött. A kinevezése után azonnal – a téli viszonyok között emberpróbáló – lelkipásztori körutakra indult, hogy a közelgő nehézségekre felkészítse a papokat és a híveket. Ezen körutak során alakult ki az a tüdőbetegsége, mely később, az 1950-es évek közepére egyre nagyobb gondokat okozott neki, és hosszú hónapokig tartó gyógykezelésekre kényszerítette.

A Szentszék 1956 nyarán értesült Dudás püspök betegségéről, mégpedig Papp György kanonok, kanadai magyar lelkésztől, aki korábban Dudás püspök titkára volt.² Többhetes debreceni kórházi kezelés után augusztus közepén térhetett vissza székhelyére, ahol kezelése a Keleti Kongregáció által küldött gyógyszerek segítségével

¹ Vö. VÉGHSEŐ TAMÁS: A görögkatolikusok helyzete a szocializmustól a Hajdúdorogi Metropólia megalapításáig. In: TERDIK SZILVESZTER (szerk.): Orcád világlóssága. Görögkatolikusok Magyarországon, Debrecen, 2020, 420–435., 421–422.

² Papp György kanonok jelentései Acacio Coussának, a Keleti Kongregáció asszessorának, Hamilton, 1956. június 21. és augusztus 16., VÉGHSEŐ TAMÁS: Források a magyar görögkatolikusok történetéhez, 6. kötet: 1939–1972. (Collectanea Athanasiana, II/4/6), Nyíregyháza, 2022. (a továbbiakban: *Források*, II/4/6), 579–581., 200a. és 201. sz. dokumentumok.

folytatódott.³ Szeptemberben Dudás püspök maga is beszámolt betegségéről Eugène Tisserant bíborosnak, a kongregáció titkárnak, jelezve, hogy a négy hónapig tartó gyógykezelés ellenére állapotában nincs javulás.⁴ Október 2-án ismét Papp György kanonok jelentkezik⁵ a Keleti Kongregációnál és azt az információt adja tovább, mely szerint Dudás püspök ismét kórházban fekszik, de ezúttal Budapesten. Tisserant bíboros október 24-én – miközben Budapesten már kitört a forradalom – vizsgálati sorokat írt⁶ Dudás püspöknek, s egyúttal feltette a kérdést, hogy szeretne-e maga mellé egy segédpüspököt vagy akár utódlási joggal felruházott (koadjutor) püspököt. A forradalom eseményei miatt Dudás püspök csak 1957. február 20-án válaszolt⁷ és jelezte, hogy a Rómából kapott gyógyszereknek köszönhetően állapotában kismértékű javulás következett be, és – ha az orvosok nem hallgatják el előle az igazságot – nincs közvetlen életveszélyben. Helyzetét viszont nehezítette, hogy ekkor már megérkezett a Zsinati Kongregáció dekrétuma,⁸ mely az 1951-ben állami nyomásra kinevezett Vattamány Imre helynököt és Nagy Béla irodaigazgatót – mindketten vezető békepapok – elmozdította, és eltiltotta őket a magasabb egyházi beosztások (helynök, irodaigazgató, székesegyházi vagy nagyvárosi parókus) betöltésétől. Az államhatalom viszont mindenképpen meg akarta tartani embereit, és ebből hónapokon át tartó konfliktus keletkezett.

Ezt a küzdelmet azonban Dudás püspök már nem Nyíregyházáról, hanem a kor viszonyait figyelembe véve egészen meglepő helyről, a svájci Alpokból vívta. Kezelőorvosa, Hajnal Imre professzor ugyanis azt javasolta neki, hogy próbáljon meg hosszabb időt, legalább hat hónapot a svájci vagy olasz Alpokban eltölteni, mivel azok klímája jótékony hatást gyakorolna tüdőbetegségére. A püspök a Keleti Kongregáció segítségét kérte,⁹ amit megkapott. A Keleti Kongregáció a Szent Keresztről nevezett nővéreknek a svájci Arosában található szanatóriumában biztosított helyet a beteg főpásztornak,¹⁰ aki – miután Rojkovich István kanonokot általános helynökké kinevezte¹¹ – április közepén kiutazott Svájcba.

Természetesen felvetődik az a kérdés, hogy az államhatalom miért engedélyezte Dudás püspök svájci gyógykezelését. Ráadásul a püspök a Keleti Kongregációnak írt

³ Eugène Tisserant bíboros átirata Papp kanonoknak, Vatikánváros, 1956. augusztus 23., *Források*, II/4/6, 581., 202. sz. dokumentum.

⁴ Dudás Miklós püspök átirata Tisserant bíborosnak, Nyíregyháza, 1956. szeptember 21., *Források*, II/4/6, 590., 204. sz. dokumentum.

⁵ Papp kanonok jelentése Tisserant bíborosnak, Hamilton, 1956. október 2., *Források*, II/4/6, 591., 207. dokumentum.

⁶ Tisserant bíboros átirata Dudás püspöknek, Vatikánváros, 1956. október 24., *Források*, II/4/6, 591–592., 206. dokumentum.

⁷ Dudás püspök átirata Coussa asszessorhoz, Nyíregyháza, 1957. február 20., *Források*, II/4/6, 592., 207. dokumentum.

⁸ A Zsinati Kongregáció dekrétuma, Vatikánváros, 1957. január 21., *Források*, II/4/6, 607–608., 214a. sz. dokumentum.

⁹ Dudás püspök átirata Coussa asszessorhoz, Nyíregyháza, 1957. március 14., *Források*, II/4/6, 598–599., 209. dokumentum.

¹⁰ A Keleti Kongregáció feljegyzése Dudás Miklós hajdúdorogi püspök gyógykezelése tárgyában, Vatikánváros, 1957. március 16., *Források*, II/4/6, 599., 210. dokumentum.

¹¹ A Hajdúdorogi Egyházmegye körlevelei, 1957/II. 818/1957. sz.

levelében jelezte, hogy: „a hivatalos tájékoztatás szerint ma különösebb nehézség nélkül és viszonylag gyorsan kaphatnék útlevelet Olaszországba vagy Svájcba, és a kezelés végeztével vissza Magyarországra”.¹² Tehát előzetesen a tudomására hozták, hogy nem a korra jellemző hosszas huzavona, többfordulós tárgyalások után kaphatott volna engedélyt. Ez az előzékenység mutatkozott meg a Művelődésügyi Minisztérium Egyházügyi Hivatala részéről abban a felterjesztésben is, amit a hivatal Kállai Gyula miniszternek küldött.¹³ Horváth János elnök csupán a püspök egészségi állapotára hivatkozva kérte az útlevél és a kiutazási engedély megadását Olaszországba és Svájcba. Nem vetett fel aggályokat azzal kapcsolatban, hogy egy magyar katolikus püspök hosszabb időre az „ellenséges nyugatra” utazik, ahol lehetősége volt kapcsolatba lépni akár a Szentszékkel is. Nem fogalmazott meg feltételeket se, amit az államnak a kiutazási engedélyért cserébe kérnie kellene. Úgy tűnt, mintha valóban csupán humanitárius akcióról lenne szó.

Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy alig két héttel Dudás püspök első, a svájci vagy olaszországi gyógykezelés lehetőségét megemlítő levele előtt, az állam és a katolikus püspöki kar képviselőinek február 19-i tárgyalásán állami részről felvetődött egy érdekes igény. Az állampárt azon az állásponton volt, hogy a Szentszék nem kellően tájékozott a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Ezért azt az igényt fogalmazták meg, hogy a püspöki kar testületileg adjon a Szentszéknek reális tájékoztatást a magyarországi helyzetről. A püspökök képviselői ezt elvetették, és inkább azt javasolták: az állam engedélyezze, hogy a Szentszék apostoli vizitátort küldhessen Magyarországra, aki begyűjti a Szentszék számára fontos és szükséges információkat.¹⁴ Mivel apostoli vizitátort az állam már 1948-ban se engedett be az országba, ennek alternatívájaként elhangzott az a javaslat is, hogy két püspök utazzon Rómába.¹⁵ Miután ezt is elvetették, a püspöki kar április 9-én készült pro memóriája felvetette azt a megoldást, hogy „a kormány kérje meg a püspöki kar egyik tagját, akinek tárgyilagosságában megbízik és készségében megbízik, hogy élőszóval adja meg az Apostoli Széknek a Kormány által kívánt reális és részletes beszámolót”.¹⁶ A püspöki kar ülésén viszont Grósz érsek már arról beszélt, hogy az állam képviselőinek egyetértésével a Szentszék tájékoztatásának kérdését leveszik a napirendről és tárgyalását későbbre halasztják.¹⁷ Tehát a korábban az állam részéről sürgetett tájékoztatás hirtelen aktualitását veszítette. Két nappal később Dudás püspök megkapta az útlevelet, a kiutazási engedélyt, és útnak indult Svájcba. Nem került elő olyan forrás, mely azt bizonyítaná, hogy az állam által megfogalmazott tájékoztatási igény és Dudás püspök utazásának gyors engedélyezése között összefüggés lenne. Ugyanakkor az államhatalom képviselői is tudatában voltak annak, hogy Dudás püspök külföldön egészen

¹² *Források*, II/4/6, 598–599.

¹³ Horváth János elnök felterjesztése Kállai Gyula miniszternek, Budapest, 1957. március 4., MNL OL XIX-A-21-a, N 99/1957/eln.

¹⁴ BALOGH MARGIT: A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1965 között: Dokumentumok, I–II. Budapest, 2008, II., 831. [BALOGH, 2008]

¹⁵ Uo., II., 840.

¹⁶ Uo., II., 852.

¹⁷ Uo., II., 869.

biztosan kapcsolatba fog lépni a Szentszékkal és tájékoztatást fog adni a magyarországi helyzetről. Tehát azt bizonyossággal állíthatjuk: az államnak legalábbis nem volt kifogása az ellen, hogy a Szentszék Dudás püspöktől kapjon információkat. De tekintettel arra az előzékenységre, amivel ügyét kezelték, inkább azt valószínűsíthetjük, hogy az állam kifejezetten őt vélte alkalmasnak a tájékoztatásra.

Bár eredetileg kezelőorvosa javaslata szerint mindössze hat hónapot tervezett a szanatóriumban tölteni, állapota nem javult a remélt mértékben,¹⁸ ezért 1958 márciusáig maradt Svájcban. Az a majd' egy esztendő, amit egyházmegyéjétől távol, a szabad világban töltött, egészen sajátos helyzetet teremtett. Azon túlmenően, hogy az orvosi kezelés egészségi állapotának helyreállítását szolgálta, a püspöknek lehetősége nyílt arra, hogy a Szentszékkal az Állami Egyházügyi Hivatal és az állambiztonság ügynökeinek kiiktatásával, szabadon kommunikáljon. Erre gyakorlatilag 1945 áprilisa, vagyis Angelo Rotta budapesti nuncius kiutasítása óta nem volt lehetősége. Ezért azok a levelek, melyeket a Szentszékkal váltott ebben az időszakban a kor sajátos és értékes forráscsoportját alkotják. Dudás püspök „természetesen” semmit se hozott haza ezekből, ezért azok hiányoznak a Hajdúdorogi Főegyházmegye levéltárából. Viszont a Keleti Kongregáció levéltára megőrizte az iratokat, melyek ma már kutathatóak.

Az első és talán legfontosabb dokumentum, amit érdemes részleteiben megismernünk, az a jelentés, melyet Dudás püspök megérkezése után a Keleti Kongregáció¹⁹ keresztül XII. Piusz pápának²⁰ küldött a görögkatolikusok helyzetéről, a magyar katolikus egyházzal, illetve a kárpátaljai görögkatolikusok sorsáról. A püspöknek az volt az elképzelése, hogy a jelentés csak előzetes tájékoztatás a részéről, amelyet tervezett római útja során szóban kiegészít. Határozott szándéka, hogy Arosából Rómába is elutazzon.²¹ Dudás püspöknek ez a szándéka teljesen összhangban volt azokkal a javaslatokkal, melyek a Szentszék tájékoztatására vonatkozóan a püspöki kar és az állam tanácskozásain elhangzottak.

A jelentés első részében hét pontba foglalva osztja meg a pápával a legfontosabbnak vélt információkat a Hajdúdorogi Egyházmegyeről és a Miskolci Apostoli Kormányzóságról. Elsőként azt emeli ki, hogy 25 új parókiát és szervezőlelkészséget állított fel – bár pontosan nem jelzi –, de értelemszerűen püspöki szolgálatának megkezdésétől számítva. A régi parókiák közül mindet sikerült megőriznie. A régi és az új parókiák és szervezőlelkészségek mindegyikén helyben élő papok végeznek lelkipásztori tevékenységet. A második pontban a papságról ír. Papjai – egy kivételével, aki feleségét is elhagyta – hűségesek maradtak hivatásukhoz.²² Megemlíti azokat, akik félelemtől

¹⁸ TÖRÖK ISTVÁN Izsák: „Egyházamért kész vagyok meghalni”. P. Dr. Dudás Miklós szerzetes-püspök emlékére. Máriapócs, 2005, 48.

¹⁹ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. május 6., *Források*, II/4/6, 600–601., 213. dokumentum.

²⁰ Dudás püspök jelentése XII. Piusz pápának, Arosa, 1957. május 6., *Források*, II/4/6, 601–606., 213a. dokumentum.

²¹ *Források*, II/4/6, 601.

²² Ebben a püspököt megcsalta az emlékezete, mert az említett pap mellett volt még egy pap, aki az 1951-ben – az állam által kikényszerített áthelyezések során – inkább a civil életet választotta. Emellett volt olyan papja is, aki korábban a nyilaskeresztes párthoz csatlakozott és 1945-ben a felelősségre vonás elől külföldre menekült, s új élethelyzetében nem papként szolgált.

vezérelve vagy a remélt előnyök miatt nevüket adták a békepapi mozgalomhoz kisebb jelentőségű ügyekben. Kis számban voltak olyan papok is, akiket megfertőzött a kommunista ideológia és engedték, hogy az állampárt eszközként használja őket. Úgy véli azonban, hogy még ezek se igazi meggyőződésből cselekedtek, hanem azért, mert olyan nyomás alá helyezték őket, melyet nem tudtak kezelni. Ezek többnyire nyilvánosan is egyértelművé tették, miért kényszerültek engedni a nyomásnak. Igen alacsony azon papok száma, akik megfeledeztek mennyei küldetésükről, és a kommunisták szolgálatába álltak. Végzetes károk azonban ők se tudtak okozni, mivel a papok nagy többsége hű maradt a hithez s az egyházhoz, illetve követte a kánoni előírásokat és törvényeket.

A harmadik pontban a papság anyagi helyzetéről számol be. Emlékeztet arra, hogy az állam elvette az egyházi földbirtokokat, ezért a papság a szerény államsegélyből és a hívek adományaiból kénytelen megélni. A papok szegényen élnek, de nem nyomorognak. A hívek szinte mindenütt készek támogatásukra.

A negyedik pont a papnevelésről szól. Dudás püspök ebben a jelentésében egyértelműen jelzi, hogy 1950-ben a nyíregyházi papnevelő intézet és hittudományi főiskola megalapításának ötlete testvérétől, Dudás Bertalantól, a bazilita rend egykori tartományfőnökétől származik, aki így kívánt gondoskodni arról, hogy a rendi növendékek folytathassák teológiai tanulmányaikat. Amint a püspök írja, korábban a görögkatolikus papnövendékek budapesti Központi Papnevelő Intézetben készültek hivatásukra. A püspöki székházban létesített szeminárium biztosította a püspöknek, hogy közelről figyelemmel kövesse a növendékek fejlődését. Ez a megoldás azzal az előnnyel is járt, hogy a papnövendékek alaposabban megismerhették a bizánci rítust. A jelentés írásakor a szemináriumnak 24 növendéke volt, s intézmény az első hét évben 15 papot adott az egyházmegyének.

A görögkatolikus hívekről Dudás püspök azt jelentette, hogy rendíthetetlenül ragaszkodtak a hithez, buzgón látogatták a templomokat és megkövetelték gyermekeik számára a hitoktatást. A hithez és a templomhoz való ragaszkodásukat jól illusztrálta az a tény, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegyében a megelőző három évben több templomot újíttak fel, mint az 1939–1954 közötti időszakban. Sajnos, voltak olyanok is, akik megélhetésüket féltve nem jártak templomba, de ezek többnyire a lakóhelyüktől távolabb eső templomokat látogatták.

Dudás a bazilita atyákat a szétszórás után felvette az egyházmegyébe. Csupán két fiatalabb szerzetespapot nem tudott felvenni, mert az állam által meghatározott keretszámot túllépték. Megítélése szerint a szerzetesek és a szerzetesnővérek példás életet éltek.

Végezetül a püspök megjegyezte, hogy egyetlen görögkatolikus pap se volt börtönben jelentése készítésének pillanatában.

A jelentés második részében a magyar katolicizmus általános helyzetéről számol be. Felsorolja a „magyar nép csodálatos felkelése”²³ idején történeteket, Mindszenty bíboros, Pétery püspök, Endrédy apát és más papok kiszabadulását, az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetését, az egyházügyi előadók visszahívását, a hitoktatás szabadságá-

²³ *Források*, II/4/6, 603.

nak visszaadását, valamint az állami kényszerrel kinevezett helynökök és irodaigazgatók elmozdítását. A forradalom véres leverése után azonban Kádár János kormányával megkezdődött a visszarendeződés. Az Állami Egyházügyi Hivatal azonnal ott folytatta működését, ahol abbagyta. A forradalom alatt kiszabadult püspököket és a papokat ismét lefoglalták, sőt még másokat is börtönbe zártak. Az egyházmegyék szabad kormányzása megszűnt. Visszatértek – immáron miniszeri biztosai minőségben – az állam emberei, akik mindenre kiterjedően ellenőrizték a püspöki hivatalok működését. Felügyelték a bejövő és kimenő leveleket, jóváhagyásuk nélkül még a legkisebb jelentőségű ügy sem volt intézhető. A Zsinati Kongregáció rendelkezésének megfelelően minden püspök eltávolította az abban megnevezett helynököket és irodaigazgatókat. Az állam ezt nem akarta elfogadni, ezért egyenként próbálta meggyőzni a püspöki kar tagjait. Ez a kísérlet nem járt eredménnyel, a szentszéki rendelkezést végrehajtották. A hitoktatás szabadsága, amit a forradalmi kormány garantált, a gyakorlatban nem valósult meg. Az iskolai hitoktatás ismét a régi korlátok és akadályok között zajlott. Az állam mindenképpen tárgyalásokra akarta kényszeríteni a püspöki kart,²⁴ de azon belül egy csoport arra az álláspontra helyezkedett, hogy tárgyalni az állammal csak a Szentszéknak van joga. Grósz József kalocsai érsek, akinek voltak információi a kormány szándékairól, azonban azt javasolta, hogy üljenek tárgyalóasztalhoz, de csak az egyházat ért sérelmekről tárgyaljanak. A püspöki kar engedett, Grósz érsek, Rogács Ferenc pécsi és Papp Kálmán győri püspök tárgyal az állam képviselőivel. Ez utóbbiak rögtön az első tárgyalási fordulón azt akarták elérni, hogy a püspöki kar testületileg kérje a Szentszéktől a Zsinati Kongregáció dekrétumának visszavonását. Ezt a püspökök egyszerűen megtagadták. A második tárgyalási napon a kormány már csak nyolc személy esetében kérte, hogy maradjanak a helyükön, s ehhez a püspökök szerezzék meg a szentszéki engedélyt. A püspökök ezt is elutasították. Ekkor a kormány már csak azt kérte, hogy az elmozdított papok új dispozióját a püspökök az Állami Egyházügyi Hivatallal egyeztessék. A nagyobb baj elkerülése érdekében a püspökök ezt elfogadták, ahogyan azt is, hogy kiadnak egy – a kormány által megszövegezett – nyilatkozatot.

Ezen a ponton Dudás püspök megjegyezte, hogy ez az április 10-én érvényes tényállás.²⁵

A jelentés harmadik része a kárpátaljai görögkatolikusok helyzetéről szól. De mielőtt a püspök megosztaná az ezzel kapcsolatos információit, beillesztett jelentésébe egy nagyon érdekes helyzetértékelést.

„... úgy tűnik számomra, hogy semmiképpen sem alaptalan népünk azon reménye, hogy a forradalom eredményeinek egy része biztosan megmarad. Egyrészt már a kommunista kormány számára is világos, hogy a katolikus hit, az Anyaszentegyházhoz való hűség és a vallásosság erénye olyan mélyen gyökerezik a magyar nép lelkében, hogy azt semmiféle gyalázatos mesterkedéssel, erőszakos elnyomással vagy kegyetlen üldözéssel nem lehet

²⁴ Ezek a fentebb említett 1957. február 19-én megkezdett tárgyalások.

²⁵ A püspöki kar jegyzőkönyveiből valóban kiderül, hogy ezen az ülésen a Svájcba induló Dudás püspök még részt vett, akinek püspöktársai mielőbbi gyűgylást kívántak. BALOGH, 2008, II., 867.

*gyökerestül kitépni. Másrészt azonban papságunk és népünk is egyértelműen felismerte az eddig félelmetesnek tűnő kommunisták gyengeségét, valamint a kormánnyal való együttműködés hiábavalóságát, és látta azon papok és laikusok szomorú végét, akik akarva-akaratlanul segítették együttműködésükkel ezt az erkölcstelen kormányt. Ezért a jók, lélekben nem kicsit megerősödvé, még erősebbek és rettenthetetlenebbek lettek, az ingadozók és a kommunisták által megtévesztettek pedig – látva a nemzet hősiességét – észrevették a nyomorult elnyomók gyengeségét és gyávaságát, és megítélésem szerint a jövőben még ők sem lesznek hajlandóak arra, hogy ismét igába hajtsák a fejüket.*²⁶

A kárpátaljai görögkatolikusok helyzetéről beszámolva a püspök megjegyezte, hogy csak azt a kevés információt továbbítja, amiről egészen biztosan tudja, hogy hiteles. Hiteles forrásokból arról értesült, hogy 1956 során több görögkatolikus pap is hazatérhetett a szibériai kényszermunka-táborokból. A hazatérők között volt Chira Sándor prelátus, székesegyházi kanonok és Murányi Miklós korábban püspöki titkár. Ez utóbbi 1956 végén egy ismeretlen személyen keresztül üzenetet juttatott el Dudás püspökhöz. Tanácsot kért tőle azzal kapcsolatban, hogy mi a szabályos kánoni eljárás azon papok esetében, akik elhagyták a katolikus egyházat, csatlakoztak az ortodoxiához, de szeretnének visszatérni. Ezt az üzenetét Murányi Miklós káptalani helynök-ként írta alá. Dudás püspöknek nem volt lehetősége válaszolni, mert a forradalom és szabadságharc eltiprása miatt teljesen lezárták a határt a Szovjetunió felé. 1957 elején viszont néhány bazilita nővér rokonlátogatás címén eljutott Ungvárra és Munkácsra. Nagyon szomorú híreket hoztak az ottani helyzetről. Egyetlen görögkatolikus pap sem működhet szabadon, minden templom az ortodoxok kezén van. Ezért mind az évek óta bujkáló, mind pedig a Szibériából hazatért papok csak magánházaiknál, titokban és éjszaka végeznek szent liturgiát, gyóntatnak, keresztelnek és esketnek. Ha az ilyen lelkipásztori tevékenységre lehetőség nyílik, azzal azonnal élnek. Chira Sándor és Murányi Miklós is így tett, de beárulták őket, ezért a rendőrség visszavitette őket Oroszországba. A nővérek megfigyelése szerint a görögkatolikus hívek a legnagyobb szegénységben élnek. Ortodox templomokba nem járnak. Inkább megvárják, míg egy titokban működő görögkatolikus paphoz eljuthatnak, vagy a római katolikus templomokban járulnak szentségekhez.

Dudás püspök jelentésében figyelemre méltó, hogy a magyarországi helyzettel kapcsolatban alapvetően optimista. Természetesen olyan kifejezéseket használ, melyeket egy Nyíregyházáról küldött levélben biztosan nem mert volna megtenni, illetve beszámolni a forradalom utáni visszarendeződésről, de helyzetértékelése összességében pozitív kicsengésű. Sőt, egyházmegyéje vonatkozásában kifejezetten fejlődésről számolhatott be: a 25 új parókia, egy új papnevelő intézet, a papok helytállása, a hívek ragaszkodása az egyházhoz és áldozatkészsége a papok támogatása és templomok felújítása terén. Megalapozottnak tartja a reményt, hogy a forradalom során elért eredmények egy része megtartható lesz, és úgy véli, hogy a „jók” megerősödtek a maguk igazában, ez pedig az ingadozókat is meggyőzte.

²⁶ *Források*, II/4/6, 604–605.

Úgy tűnik, Dudás püspök jelentésének ez a nem várt optimista hangneme a Szentszéknek is meglephette. A jelentésre adandó választ előkészítő iratok között fennmaradt az Államtitkárságnak egy feljegyzése, mely egyrészt összefoglalja a jelentés fontosabb megállapításait, illetve meghatározza a pápa nevében adandó válasz kereteit.²⁷ Ez utóbbi részben a szerzője – valószínűleg a választ is jegyző Domenico Tardini államtitkár-helyettes – az alábbi megjegyzést tette:

„Az elmúlt években Mons. Dudás némileg túlságosan is gyengének tűnt a kormánnyal szemben, még ha nem is kompromittálta magát oly mértékben, mint a néhai Czapik érsek. Ő (t. i. Dudás püspök) egyébként különösen is nehéz helyzetben volt egyrészt a keleti rítus miatt, másrészt pedig azért, mert a kormány zsarolta egy valutaüggyel, ami miatt bíróság elé kerülhetett volna (ez nem történt meg). Mindent összevetve úgy gondolom, hogy a Mons. Dudásnak adandó válaszuk hangneme jóindulatú lehet.”²⁸

A válasz²⁹ valóban nagyon szívélyes és jókívánságokkal tüzdelte, és nem utalt a püspöknek a kormánnyal szembeni gyengeségére. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a püspöknek azt a kívánságát, hogy Rómába utazhasson³⁰ és személyesen jelentést tessen, a Szentszék kategorikusan elutasította. 1957 augusztusában Tisserant bíboros a püspök egészségi állapotára, az esetleges politikai bonyodalmakra és gyanúsítgatásokra hivatkozva először szóbeli üzenet formájában,³¹ majd írásban³² is azt „javasolta” Dudás püspöknek, hogy ne mozduljon Svájcból, és használja a meglévő csatornákat a Szentszékkel való kommunikációhoz. Mivel a magyar hatóságok Dudás püspöknek Olaszországra is érvényes kiutazási engedélyt adtak, nem világos, hogy a bíboros pontosan milyen politikai bonyodalmakra és gyanúsítgatásokra gondolt. Ez utóbbiakat valószínűleg Dudás püspök is fel tudta mérni, nem beszélve arról, hogy az esetleges negatív következmények elszenvedője is ő lett volna. Nehéz azt feltételezni, hogy a püspök akkor is kezdeményezte volna a római látogatást, ha annak valós kockázatai lettek volna. Ezt világossá tette az 1957 decemberében tett második kísérlete során, amikor jelezte a Kongregációnak, hogy az arosai orvosok azt javasolták neki, hogy a kezelés második részét az olasz Alpokban, Meranóban vagy Bressanonében folytassa. Mivel a Kongregáció határozott „javaslata” az volt, hogy ne mozduljon ki Svájcból, Dudás püspök ehhez az utazáshoz is engedélyt kért. Amint írja, nem hiszi, hogy ez az utazás kiváltaná a kormány rosszsallását vagy bosszúját. Ha szándékukban

²⁷ A Vatikáni Államtitkárság feljegyzése a Dudás Miklós hajdúdorogi püspök által írt jelentésről, Vatikánváros, 1957. július 10., *Források*, II/4/6, 619–620., 222. dokumentum.

²⁸ *Források*, II/4/6, 620.

²⁹ Domenico Tardini államtitkár-helyettes átirata Dudás püspöknek, Vatikánváros, 1957. július 20., *Források*, II/4/6, 623., 225a. dokumentum.

³⁰ A Florentinum szanatórium vezetőjének távirata a Keleti Kongregációnak, Arosa, 1957. július 26., *Források*, II/4/6, 627., 229. dokumentum.

³¹ A Keleti Kongregáció Pavlo Myskiw, bazilita rendfőnökön keresztül üzent, aki meglátogatta Dudás püspököt Arosában. A Keleti Kongregáció feljegyzése, Vatikánváros, 1957. augusztus 1., *Források*, II/4/6, 631–632., 233. dokumentum.

³² Tisserant bíboros átirata Dudás püspöknek, Vatikánváros, 1957. augusztus 8., *Források*, II/4/6, 638., 239. dokumentum.

áll ilyesmi, akkor azt az olaszországi utazás nélkül is meg fogják tenni, hiszen gyanítják, hogy kapcsolatba lépett a Szentszékkal.³³ Tisserant bíboros válaszában³⁴ továbbra se ajánlotta az olaszországi utazást, viszont azt is hozzátette, hogy amennyiben a püspök saját belátása szerint ezt nem tartja veszélyesnek, akkor utazzon, de szigorúan a saját felelősségére. Dudás püspök értette az üzenetet, január 15-i válaszában³⁵ jelezte, hogy lemond az utazásról.

A püspök és a Kongregáció levélváltásával párhuzamosan az Államtitkárság is érdeklődött Tisserant bíborosnál Dudás püspök tervével kapcsolatban. Január 16-án, amikor Dudás püspök levele még nem érkezett meg Rómába, Tisserant bíboros azt írta³⁶ Angelo dell'Acquának, az Államtitkárság munkatársának, amit Dudás püspöknek is. Ugyanakkor azt is hozzátette, hogy Dudás püspök esetlegesen olaszországi útja semmiképpen se keltheti azt a látszatot, hogy annak célja a Keleti Kongregációval való tárgyalás.

Tehát a Szentszék – miközben levelezés és személyes küldöttek útján kommunikált a püspökkel – mindenképpen kerülni akarta azt, hogy Dudás püspök személyesen is megjelenjen Rómában. Elképzelhető, hogy a Szentszék tudott a magyar kormány azon szándékáról, hogy a püspöki kar részéről történjen meg Róma tájékoztatása a magyarországi helyzetről, és ebben nem akart partner lenni. Ekkor már működésbe lépett a kádári propagandagépezet, mely a nemzetközi térben próbálta a maga narratíváját terjeszteni, és levenni a „magyar-ügyet” az ENSZ napirendjéről. Ha a nyilvánosság elé kerül, hogy a magyar kormány egy beteg magyar püspököt a svájci Alpokban enged kezelni, ráadásul ez a püspök bizánci rítusú, s egyedülként a szovjet érdeklőzőnében „szabadon” működhet és vezetheti egyházát, sőt még Rómába is eljuthat, a Szentszékkal tárgyalásokat folytathat, akkor ez a kádári propagandának igen értékes győzelmet jelentett volna.

Dudás püspök tehát nem jutott el Rómába, és azt a két fontos ügyet, amit a szűk egy év alatt a Szentszékkal tisztázni kellett, írásban és személyes küldöttek közreműködésével volt kénytelen letárgyalni.

Az első ügy Vattamány Imre és Nagy Béláé volt, akiket – amint fentebb jeleztük – 1951-ben Dudás püspök állami nyomásra kényszerült helynöknek, illetve irodaigazgatónak kinevezni. Vattamány egyúttal hajdúdorogi parókus is volt, míg Nagy Béla szolgálataiért jutalomként 1952-ben megkapta a Budapest Rózsák terei parókiát. A Zsinati Kongregáció dekrétuma mindkettőjüket elmozdította hivatalából és inhabilisnek, vagyis nem kinevezhetőnek nyilvánította helynöki, irodaigazgatói, külhelynöki, kanonoki, káptalani és püspöki kúriabeli hivatalokra, szemináriumi tisztségekre, illetve budapesti és más püspöki székhelyen lévő városi parókiákra. Vattamány és Nagy tudomásul vették elmozdításukat, és kinyilvánították engedelmisségüket. Ugyanakkor

³³ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Locarno-Muralto, 1957. december 20., *Források*, II/4/6, 656–657., 254. dokumentum.

³⁴ Tisserant bíboros átirata Dudás püspöknek, Vatikánváros, 1958. január 2., *Források*, II/4/6, 657., 255. dokumentum.

³⁵ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1958. január 15., *Források*, II/4/6, 658–659., 257. dokumentum.

³⁶ Tisserant bíboros átirata Angelo Dell'Acquához, az Államtitkárság munkatársához, Vatikánváros, 1958. január 16., *Források*, II/4/6, 659–660., 258. dokumentum.

kor mindketten ragaszkodtak parókiájukhoz, ezt az igényt mind Rojkovich helynök,³⁷ mind Grósz érsek³⁸ továbbította Rómába. Vattamány Imre mindent megmozgatott³⁹ annak érdekében, hogy Hajdúdorogon maradhasson. Rávette Liki Imrét, a nyíregyházi szeminárium rektorát, hogy írjon⁴⁰ az érdekében a bazilita rendfőnöknök, és kérje közbenjárását arra hivatkozva, hogy a szerzetesrendek feloszlatása idején Vattamány parókus segítőkész volt a baziliták irányában. Ekkor már Rómában volt a hajdúdorogi hívek kérvénye⁴¹ is XII. Piusz pápához, melyben kiálltak parókusuk mellett, sőt felvették azt is, hogy mivel Hajdúdorog ténylegesen nem püspöki székhely, a dekrétum talán nem is vonatkozott parókusukra. Azzal is érveltek, hogy Vattamány Imre már régen a parókusuk volt, amikor helynöki kinevezést kapott, így a két tisztség nem függ össze. Úgy vélik, hogy a helynöki kinevezésnek helynökük ugyanúgy áldozata volt, mint a püspök...

Dudás püspök július 29-én jelezte a Szentszéknek, hogy az állam fokozta a nyomást a dekrétummal sújtott papok megmentése érdekében: visszavonták a Rojkovich István helynöki kinevezéséhez adott hozzájárulást és három paptól, Hollós János püspöki titkártól, Bodnár Sándor máriapócsi parókustól és a Hajdúdorogot ideiglenesen ellátó Legeza Istvántól megvonták a működési engedélyt.⁴²

A közbenjárások és az állami nyomásgyakorlás ellenére XII. Piusz pápa nem látott okot a dekrétum ezen részének visszavonására.⁴³ Néhány nappal később maga Vattamány Imre is kérvénnyel⁴⁴ jelentkezett a Keleti Kongregációnál, és kérte, hogy ügyét egy pártatlan bizottság vizsgálja ki. A Keleti Kongregáció belső feljegyzése⁴⁵ szerint a Vattamány Imre kérvényét közvetítő és azt olaszra fordító Ladomérszky Miklós professzornak azt a választ adják, hogy a hajdúdorogi parókus nem fog választ kapni a kérvényére, nincs más dolga, mint engedelmeskedni.

³⁷ Rojkovich István hajdúdorogi általános helynök kérelme XII. Piusz pápához, Nyíregyháza, 1957. április 30., *Források*, II/4/6, 608–610., 214b. dokumentum.

³⁸ Grósz József kaloccai érsek kérelme XII. Piusz pápához, Kalocsa, 1957. május 11., *Források*, II/4/6, 610–611., 214c. dokumentum.

³⁹ Az Állami Egyháziügyi Hivatal elnökéhez írt levele Dudás püspök ellen: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [MNL OL] XIX-A-21-a 20/1957, 1–3.

⁴⁰ Liki Imre, a nyíregyházi Papnevelő Intézet rektorának levele Pavlo Myskiw protoarchimandritához, a bazilita rend generálisához, Nyíregyháza, 1957. július 12., *Források*, II/4/6, 625–626., 227a. dokumentum.

⁴¹ Hajdúdorogi hívek kérelme XII. Piusz pápához, Hajdúdorog, 1957. március 10., *Források*, II/4/6, 593–598., 208. dokumentum. A hajdúdorogi felkeresték az Egyháziügyi Hivatalt is (MNL OL XIX-A-21-a N. 228/1957/eln., 1–4.) és Rojkovich helynöknl is tiltakoztak parókusuk eltávolítása ellen.

⁴² Dudás püspök átirata Coussának asszesszornak, Arosa, 1957. július 29., *Források*, II/4/6, 630–631., 232. dokumentum. Azon a napon, amikor Dudás püspök a levelét írta, az állam Palatitz Jenő szemináriumi spirituális működési engedélyét is visszavonta, illetve Antalóczy Kornél Karosi Ferenc kanonoktól megvonta a kongruát. MNL OL XIX-A-21-a N. 258/1957/eln., 1.

⁴³ Tisserant bíboros átirata Dudás püspöknek, Vatikánváros, 1957. augusztus 8., 241 *Források*, II/4/6, 639–640., 241. dokumentum.

⁴⁴ Vattamány Imre paróchus kérvénye Tisserant bíboroshoz, Hajdúdorog, 1957. augusztus 12., *Források*, II/4/6, 641–647., 244. dokumentum.

⁴⁵ A Keleti Kongregáció feljegyzései Vattamány Imre hajdúdorogi paróchus ügyében, Vatikánváros, 1957. szeptember 4. és 9., *Források*, II/4/6, 647–648., 245–246. dokumentumok. Érdekes azonban, hogy Tisserant bíboros az alábbi személyes megjegyzést írta a dokumentumra: „A megoldás egyszerű, de vajon igazságos is?”

Az egyre nagyobb feszültségeket keltő ügyet végül Rojkovich helynök a hajdúdorogi káptalan segítségével 1957 augusztusában úgy oldotta meg, hogy Vattamány és Nagy adminisztrátori (kormányzói) kinevezést kaptak korábbi parókusi helyeikre.⁴⁶ Így maradhattak a helyükön, de a szentszéki dekrétum rendelkezését is sikerült betartani, mivel nem parókusként, hanem csak adminisztrátorként vezették parókiáikat.

Míg a Vattamány–Nagy-ügy részletei többnyire ismertek voltak a történetírás előtt, a másik jelentős ügy, melynek tárgyalása Dudás püspök svájci tartózkodásának idejére esett, eddig szinte teljesen ismeretlen volt. Amint fentebb már utaltunk rá, Dudás püspök betegségének hírére a Keleti Kongregáció 1956. október 24-én felvetette⁴⁷ a főpásztornak egy segédpüspök vagy koadjutor püspök kinevezésének lehetőségét. Azokban a napokban, amikor az Államtitkárság Dudás püspöknek a pápához írt jelentését tanulmányozta, Tardini államtitkár-helyettes átíratot⁴⁸ intézett Tisserant bíboroshoz. Ebben megfogalmazta azt az elképzelését, hogy tekintettel Dudás püspök aggasztó egészségi állapotára érdemes lenne megfontolni egy segédpüspök vagy koadjutor püspök kinevezését a Hajdúdorogi Egyházmegyébe. A kormány egészen biztosan nehézségeket fog támasztani, de nem reménytelen a kinevezés keresztülvitele. Mivel Dudás püspök Svájcban tartózkodik, nem lenne nehéz tőle kikérni az ilyenkor szükséges információkat. Tardini javaslata illeszkedett a Szentszéknek abba a tervébe, mely segédpüspökök és koadjutor püspökök magyarországi kinevezésére irányult, s amiről az Államtitkárság 1957. március 10-én értesítette Grösz érseket.⁴⁹ Tisserant bíboros egyetértett Tardini államtitkár-helyettes javaslatával⁵⁰ és május 24-én átírat⁵¹ fordult Dudás püspökhöz. Ebben arra kérte a püspököt, hogy nevezze meg azokat a papokat, akiket a püspöki szolgálatra méltónak vél, és adja meg róluk a szükséges információkat. Emlékeztette a püspököt arra is, hogy az előző év októberében már érdeklődött ebben az ügyben, de akkor nem kapott választ.⁵²

Az átírat levéltárban őrzött fogalmazványában van egy figyelemre méltó módosítás és megjegyzés, melyet Tisserant bíboros eszközölt. Az első szövegtervezetben az átírat azzal kezdődött, hogy Domenico Tardini, a Szentatya államtitkár-helyettesétől érkezett az a jelzés: a dolgok állása szerint célszerű lenne megfontolni egy segédpüspök vagy koadjutor püspök kinevezését. Tisserant kihúzta az államtitkár-helyettes nevét és általános alanyra változtatta a szöveget („jelzés érkezett Kongregációnkhoz...”).

⁴⁶ MNL OL XIX-A-21-a N. 228-2-3/1957/eln., 9–10.

⁴⁷ *Források*, II/4/6, 591–592.

⁴⁸ Tardini államtitkár-helyettes átírata Tisserant bíborosnak, Vatikánváros, 1957. május 18., *Források*, II/4/6, 611–612., 215. dokumentum.,

⁴⁹ KÁLMÁN PEREGRIN: A Magyar Katolikus Egyház helyzete a kádári egyházpolitika első éveiben a teológiai összefüggések tükrében. PhD disszertáció. Piliscsaba, 2014, 121.

⁵⁰ Tisserant bíboros átírata Tardini államtitkár-helyettesnek, Vatikánváros, 1957. május 24., *Források*, II/4/6, 612., 216. dokumentum.

⁵¹ Tisserant bíboros átírata Dudás püspökhöz, Vatikánváros, 1957. május 24., *Források*, II/4/6, 613., 217. dokumentum.

⁵² Hollós János emlékezete és szóbeli közlése szerint egy alkalommal, amikor a Szentszék püspökjelöltekről kért Dudás püspöktől információt, a püspök mérgében széttepte a levelet. Idézi: KÁLMÁN PEREGRIN: Állampárti feszültségkeltés a Miskolci Apostoli Exarchátus és a Hajdúdorogi Egyházmegye között. In: BOJTOS ANITA (szerk.): Keleti keresztény kultúra határainkon innen és túl. Piliscsaba, 2015, 54.

Megjegyzésben így indokolta a változtatást: „Egyelőre jobb, ha nem áruljuk el a forrást: lássuk, mit válaszol”.⁵³ Ez a „taktikai lépés” arra utal, a Kongregáció tisztában volt azzal, hogy nagyon kényes kérdést vetett fel, amiről egy egyébként is betegségtől meggyötört püspök esetleg nem is szívesen tárgyal, sőt talán kifejezetten tapintatlan-ságnak tart.

Ahogy a római látogatással kapcsolatban is láthattuk, Dudás püspök a legnagyobb fegyelmezettséggel fogadta a bíboros megkeresését, és június közepén megküldte a kért választ.⁵⁴ Ebben köszönetet mond a Szentszék gondoskodó figyelméért, mellyel nehéz helyzetében segíteni kívánja. Úgy véli, hogy a bazilita szerzetesek között több episzkopábilis (püspöki szolgálatra méltó és alkalmas) pap is van. Ugyanakkor nem tartja szerencsésnek, hogy az egyházmegyének a megyéspüspöke – Dudás püspök is bazilita szerzetes volt – és a segédpüspöke is szerzetes legyen. Ha Szentszék ezt nem így ítéli meg, akkor a bazilita rend generálisa, aki jól ismeri a magyar bazilitákat, részletes tájékoztatást tud nyújtani. A világi papok közül két munkatársát meri ajánlani. Az első Rojkovich István, általános helynök, aki Rómában is végzett tanulmányokat, teológiai tanár, s 13 éven át püspöki titkár volt. Jó kedélyű, kiegyensúlyozott embernek írja le, akivel szemben megalapozott panasz sohasem érkezett. Igaz, hogy kapcsolatba került a békepapokkal, de ő maga hűséges maradt az egyházhoz és hivatásához. Nagyobb probléma vele kapcsolatban az, hogy kiterjedt rokonsága van a Hajdúdorogi Egyházmegyében, ami nagy teherterhelés lehet számára. Ezért talán alkalmasabb lenne a Miskolci Apostoli Kormányzóság helynökének. A másik jelöltje jelenlegi titkára, Hollós János, aki fiatal ugyan, de már egészen bizonyosan elérte a püspökszenteléshez előírt kánoni életkort. A szemináriumban a kánonjog professzora. Kiváló jellemű ember, aki kitűnik papi életének tisztaságával, imádságos lelkületével. Az egyházkormányzati kérdésekben nagyon járatos. Vele kapcsolatban akadályként merülhet fel az, hogy vegyes házasságból származik. Édesanyja református volt, s csak a fia papszentelése alkalmából tért vissza a katolikus egyházba. Ma példás katolikus életet él. Ezt a körülményt az egyházmegyében nagyon kevesen ismerik.

A Keleti Kongregáció megköszönte a püspök információit, s azt kérte, hogy a bazilita atyákról is nyilatkozzon, kiket tart alkalmasnak a püspöki szolgálatra.⁵⁵ Erre a felhívásra válaszolva Dudás püspök egy rövid levélben megnevezte Liki Imre Jánost, a papnevelő intézet rektorát és Jöcsák Mihály Mátét, alsóregmeci parókuszt.⁵⁶ Róluk a Keleti Kongregáció azonnal bővebb tájékoztatást kért⁵⁷ a bazilita rend generálisától, aki Dudás püspökhöz hasonlóan rövid levélben⁵⁸ válaszolt. Mind Liki Imréről, mind

⁵³ *Források*, II/4/6, 613.

⁵⁴ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. június 13., *Források*, II/4/6, 614–617., 218., 218a. dokumentumok.

⁵⁵ Tisserant bíboros átirata Dudás püspökhöz, Vatikánváros, 1957. július 4., *Források*, II/4/6, 617–618., 220. dokumentum.

⁵⁶ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. július 9., *Források*, II/4/6, 618–619., 221. dokumentum.

⁵⁷ Tisserant bíboros átirata Myskiw bazilita generálisához, Vatikánváros, 1957. július 18., *Források*, II/4/6, 620–621., 223. dokumentum.

⁵⁸ Myskiw bazilita generális átirata Tisserant bíborosnak, Róma, 1957. július 25., *Források*, II/4/6, 626–627., 228. dokumentum.

pedig Jöcsák Mátéról azt írta, hogy velük szemben a rendi levéltárban semmilyen vád vagy elmarasztaló irat nem lelhető fel. Likiről megjegyzi, hogy nagy tudású dogmatanár, akit szerénysége miatt rendtársai kedvelnek. Ugyanakkor idegileg nem teljesen kiegyensúlyozott. Jöcsákról azt információt adja, hogy szerény képességei miatt római tanulmányait diploma nélkül fejezte be. Hazájában többnyire házfőnök, egy alkalommal tartományfőnök volt. Rendtársai bölcs és megfontolt embernek tartják. A generális kifejezte azt a véleményét is, hogy egyetért Dudás püspökkel abban: ne bazilita legyen a segédpüspöke, hanem inkább egy egyházmegyés pap. Legutóbbi svájci személyes találkozásuk során Dudás püspök Hollós János kinevezését támogatta.

Némileg meglepő módon a Keleti Kongregáció ekkor Nicholas T. Elko görögkatolikus püspökhöz, pittsburgh-i apostoli kormányzóhoz fordult és kért tőle személyi javaslatokat az Egyesült Államokban szolgáló magyar görögkatolikus papok köréből. Elko püspök Bobák Sándort, Marina Gyulát és Orosz Bálintot tartotta episzkopális papnak, s róluk részletes információt küldött.⁵⁹ Nem világos, hogy a magyarországi püspökkinevezések egyébként is nehéz kérdését miért gondolta Tisserant bíboros még bonyolultabbá tenni azzal, hogy USA-állampolgár(oka)t felvesz a püspökjelöltek listájára. Mindenesetre az Elko püspökkel folytatott levelezést a kongregáció november 15-én készült összefoglalója⁶⁰ már nem is említi. Ugyanezen dokumentum szűkíti a jelöltek körét Rojkovich Istvánra, Hollós Jánosra és Liki Imre Jánosra. Hollós Jánossal kapcsolatban a dokumentumon eszközölt utólagos módosításokból látszik, hogy valaki igyekezett eltávolítani vagy finomítani azokat a megjegyzéseket, melyek hátrányosak voltak a jelölt szempontjából mind a református édesanyja, mind pedig fiatal kora tekintetében. Sőt, a dokumentum végén kézírással valaki azt is felvezette, hogy Charles-Joseph-Eugène Ruch strasbourg-i megyéspüspök édesapja is evangélikus volt, s 33 évesen lett általános helynöke, 39 évesen pedig megyéspüspöke az egyházmegyéjének, mely a legnagyobb főpásztorai között tartja számon. Hollós János mellett nyilatkozott Kada Lajos, az Államtitkárság magyar munkatársa, aki évfolyamtársa volt a görögkatolikus kánonjogásznak, s róla a lehető legjobb véleményt fogalmazta meg. Liki rektorral kapcsolatban az a döntés született, hogy az egészségi állapotával kapcsolatban Dudás püspöktől bővebb információt kérnek.⁶¹ Ez megtörtént, s Dudás püspök válaszából⁶² úgy tűnt, hogy Liki rektor egyfajta pánikbetegségben szenvedett. Ennek ellenére emberi kvalitásai és papi-szerzetesi élete alapján főpásztora méltónak találta őt a püspöki szolgálatra. Ugyanakkor az alkalmassága tekintetében megjegyezte, hogy két kifogás mégis felmerülhet vele szemben: 1. Liki jó barátságot ápolt a békepap Vattamány Imrével, még ha nem is osztotta nézeteit,

⁵⁹ Nicholas T. Elko, pittsburgh-i apostoli exarcha átírata Tisserant bíborosnak, Pittsburgh, 1957. augusztus 1., *Források*, II/4/6, 633–636., 236. dokumentum.

⁶⁰ A Keleti Kongregáció feljegyzése, Vatikánváros, 1957. november 15., *Források*, II/4/6, 650–652., 249. dokumentum.

⁶¹ Tisserant bíboros átírata Dudás püspökhöz, Vatikánváros, 1957. november 20., *Források*, II/4/6, 653–654., 250. dokumentum.

⁶² Dudás püspök átírata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. november 29., *Források*, II/4/6, 654–655., 251. dokumentum.

2. szeretne mindenkinek megfelelni, ezért nem tud nemet mondani. Ezért mindent összevetve nem tudja azt mondani, hogy Liki atya alkalmas lenne az egyházmegye kormányzására.

Egy nappal a levele postára adása után, 1957. november 30-án Dudás püspök újabb levéllel⁶³ kereste meg Tisserant bíborost. Úgy érezte, hogy a segédpüspök vagy koadjutor püspök kiválasztásának folyamatát megkönnyítené, ha személyesen beszélhetne a Szentszék valamelyik képviselőjével. Erre a levélre nem kapott választ, ezért december 10-én ismét jelentkezett,⁶⁴ s már konkrétan Milánót javasolta a megbeszélés lehetséges helyszínének. Választ azonban erre se kapott. Ezért ismét tollat ragadott, s ezúttal a konkrét megtárgyalandó ügyet nem is említve tette azt az indítványt⁶⁵ az olaszországi látogatására, amit fentebb tárgyaltunk, s mit a Szentszék elutasított.

A Keleti Kongregáció csak január második felében vette elő ismét a segédpüspök/koadjutor püspök kérdését. Ekkor már egy kicsit sietősen, mivel Dudás püspök gyógykezelése a végéhez közeledett és az ügyet a pápa elé akarták vinni még a püspök hazautazása előtt. Az ügy hivatali összefoglalójából⁶⁶ viszont az derül ki, hogy a kongregáció meglehetősen tanácstalan volt. Hollós János túl fiatal, és az édesanyja eredetileg református volt, Rojkovich István jó kapcsolatokat ápolt a békepapokkal, bár helynökként már határozottan ellenállt az állami nyomásnak. Liki Imre János jelöltsége betegsége miatt kétséges, Jöcsákról pedig szinte semmit se tudni. Az is nyitott kérdés volt még, hogy világi pap legyen a bazilita püspök segítője, ahogyan maga Dudás püspök és a bazilita rend generálisa is javasolja, vagy pedig legyen inkább bazilita. Ezen a ponton a Kongregáció belátta: Dudás püspöknek igaza volt abban, hogy ezt a kérdést személyes tárgyalásokon lenne célszerű megtárgyalni. De Tisserant bíboros attól továbbra is elzárkózott, hogy Dudás püspök utazzon Olaszországba, ezért felkérte Pietro Villa ostiai segédpüspököt arra, hogy utazzon el Svájcba és beszéljen Dudás püspökkel.

Villa püspök január 23-án találkozott Dudás püspökkel, és öt nap múlva már leadta a jelentését⁶⁷ Tisserant bíborosnak. A személyes találkozó valóban érdemi fordulat hozott az ügyben. Mindenekelőtt Villa püspök jelenti, hogy 1. Dudás püspök egészségi állapota jelentősen javult; 2. hamarosan visszatér hazájába; 3. és egyáltalán nem tartja sürgető feladatnak a koadjutor kinevezését a hazautazása előtt, sőt jobbnak látni ezt a hazautazása utánra halasztani. A jelöltekkel kapcsolatban Dudás püspök többnyire megerősítette a korábbi értesüléseket, viszont újabb és lényeges információkat is közölt. Hollós Jánossal kapcsolatban elmondta, hogy az állambiztonság azért távolította el a papnevelő intézetből, mert nem volt hajlandó együttműködni és kompro-

⁶³ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. november 30., *Források*, II/4/6, 655., 252. dokumentum.

⁶⁴ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Arosa, 1957. december 10., *Források*, II/4/6, 655–656., 253. dokumentum.

⁶⁵ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Locarno-Muralto, 1957. december 20., *Források*, II/4/6, 656–657., 254. dokumentum.

⁶⁶ A Keleti Kongregáció feljegyzése, Vatikánváros, 1958. január 21., *Források*, II/4/6, 660–662., 259. dokumentum.

⁶⁷ Összefoglaló Pietro Villa, ostiai segédpüspök látogatásáról Dudás Miklós hajdúdorogi megyéspüspöknél, Vatikánváros, 1958. január 28., *Források*, II/4/6, 663–664., 260. dokumentum.

mittáló anyagokat szállítani. Ezért Dudás püspöknek az volt benyomása, hogy kinevezése esetén az állam nem adná meg a működéséhez szükséges jóváhagyást. Rojkovich István esetében a főpásztor nem tulajdonított annak különösebb jelentőséget, hogy a békepapokkal szemben engedékenységet mutatott. A népes rokonság viszont valós akadály. Meglepetésre Dudás püspök megváltoztatta az álláspontját Liki Imre Jánossal kapcsolatban, s immáron őt javasolta a legelső helyen. A Vattamányhoz fűződő baráti kapcsolatának ápolását a püspök azzal mentegette, hogy az állambiztonság reakciója nem maradna el, ha Liki ignorálná Vattamányt. Jöcsákot Dudás püspök kizárta a jelöltek közül.

Az ügy összességéért Tisserant bíboros a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja vezetőjének, Domenico Tardini államtitkár-helyettesnek 1958. február 7-én Hollós János kinevezését javasolta,⁶⁸ amennyiben a magyar kormány ezt nem ellenzi. Utóbbi esetben Liki Imre János a Keleti Kongregáció jelöltje.

Dudás püspök március 9-i dátummal ismét megkereste⁶⁹ a Keleti Kongregációt. Amint írja, nehezen viselte annak terhét, hogy csupán a tőle származó információk alapján Liki és Rojkovich jelöltségét elvetették. Jelzi bizonytalanságát Hollós János esetében, mivel nincsenek információi arról, hogy a püspök távoása utáni időben milyen volt a magatartása az állammal szemben. Nem tudja, hogy azok a retorziók, melyek az utóbbi időkben érték nem törték-e meg. Fiatal kora miatt elképzelhető, hogy az idősebb Rojkovich és a kanonokok nem állnak be mögé. Azt kérni, hogy a döntést halasszák el és térjenek vissza rá a hazatérése után. A nyilvánvaló kommunikációs nehézségek kikerülésére a következőt javasolta. Hazatérése után ír egy köszönőlevelet Tisserant bíborosnak, amit a következőképpen fog zárni: „...mélyes tisztelem fejezem ki munkatársaim ... nevében is”. A pontok helyére azon püspökjelöltek nevét fogja írni, kiknek helyes magatartásáról meggyőződött és akiket információi szerint az állam is el fog fogadni. Ha nem így fejezi be a levelét, vagyis nem lesznek nevek, akkor az azt fogja jelenteni, hogy az állam egyik jelöltet se fogadja el. A püspök arra vonatkozóan is utasítást két, hogy egyáltalán tárgyalhat-e erről a kérdésről az állam képviselőivel.

Ezen a ponton a rendelkezésünkre álló források nem elégségesek az ügy további menetének pontos rekonstrukciójához. Azt biztosan tudjuk, hogy március 9-én Dudás püspök még nem kapott meg egy fontos levelet, amit az Államtitkárság március 5-én Gustavo Testa berni nunciusnak küldött meg, hogy személyesen adja át a püspöknek. A nuncius március 11-én közlte⁷⁰ a Keleti Kongregációval, hogy átadta a levelet, és mellékelte Dudás püspök két levelét. Az elsőt ugyan Dudás püspök szintén március 9-én írta, de már a Testa nunciussal történt találkozó után, mikor a fent idézett levelet már elküldte. Ebben a második március 9-i rövid levélben Dudás püspök jelzi, hogy a nunciustól megkapta az Államtitkárság levelét, azt megértette és teljes engedelmes-

⁶⁸ Tisserant bíboros átirata Tardini államtitkár-helyetteshez, Vatikánváros, 1958. február 17., *Források*, II/4/6, 665–666., 262. dokumentum.

⁶⁹ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Lugano-Sorengo, 1958. március 9., *Források*, II/4/6, 667–669., 264. dokumentum.

⁷⁰ Dudás püspök átirata Tisserant bíboroshoz, Lugano-Sorengo, 1958. március 10., *Források*, II/4/6, 370–671., 265b. dokumentum.

séggel elfogadja. Közli továbbá, hogy hazatérése után a megfelelő módon megpróbálja kideríteni, hogy a kormány elfogadja-e vagy se „az ő kinevezését” („*eius nominatio*”). Sajnos, nem írt nevet, így nem állapítható meg, hogy az Államtitkárság választása kire esett és kivel kapcsolatban kellett a püspöknek az állami hatóságoknál tudakozódnia. Mivel a Keleti Kongregáció nem kapta meg az Államtitkárság ezen levelét, a levéltárban nincsen nyoma. Sajnos, az Államtitkárság levéltárának feldolgozottsága jelenleg még nem érte el az 1950-es évek magyarországi aktáit.

Március 10-én Dudás püspök újabb levelet írt Tisserant bíborosnak. Ebben elnézést kér azért, hogy az előző napi levelében elfelejtett új jelölteket javasolni, ahogyan azt az Államtitkárság kérte tőle. Tehát azt valószínűsíthetjük, hogy Tardini államtitkár arra kérte, hogy egy konkrét személy esetében ismerje meg a kormány álláspontját, illetve javasoljon újabb jelölteket. Dudás püspök ismét arra hivatkozott, hogy nem tudja, papjai magatartásában történtek-e változások. Jelezte azt is, hogy a bazilita tartományfőnök, vagyis az öccse, Dudás Bertalan nagyon aggasztó üzenetet küldött neki: „Idehaza nagy dolgokat próbálnak meg nagy gyorsasággal véghez vinni. Talán sikerül is nekik. Annál jobb neked, mert kevesebb ügyben kell majd döntened, vagy inkább annál rosszabb neked, mert sok gond és szomorúság vár rád. Ki tudja?” Aznap újabb üzenet érkezett: „Ne foglalkozz azzal, hogy mit hozz nekünk, csak gyere haza minél előbb!”⁷¹ Ezekből az üzenetekből arra következtetett, hogy komoly zavarok vannak az egyházmegyében.

Mindenesetre két nőtlen papot, Korpos László vencesellői parókust és Karosi Ferenc kanonokot jelölte meg mint lehetséges episzkopális személyeket, de jelezte, hogy a kormány egyiküket se támogatná.

Dudás püspök tehát 1958 márciusában úgy tért vissza Magyarországra, hogy a segédpüspök vagy koadjutor püspök kérdése megoldatlan maradt. Úgy tűnik, hogy a püspök ezt nem tekintette nagy veszteségnek. Amint láthattuk, nem a püspök volt a kezdeményező, hanem a Szentszék. A püspök természetesen erre a megfelelő módon reagált, és együttműködött a Keleti Kongregációval. Válaszaiból kiderült, hogy ő maga is tele volt bizonytalansággal, és nem szívesen tért volna haza egyházmegyéjébe egy új püspök társaságában, akiről mindenki tudhatta, hogy valójában az ő utódja. Ez nagyban megnehezítette volna a dolgát és azt, hogy továbbra is erős kézzel vezesse az egyházmegyét.

Saját egészségi állapotát úgy ítélte meg, hogy az utódlásának a kérdése nem a közeljövő feladata. Az idő végeredményben őt igazolta, s még majd' másfél évtizedig el tudta látni feladatait. Amikor pedig kora és betegségei miatt ereje megfogyatkozott, akkor ő maga kérte a pápát, hogy mentse fel és bízza másra az egyházmegye kormányzásának nehéz feladatát.

⁷¹ *Források*, II/4/6, 670.